

УДК 658:338.45

Чирва О.Г.,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри
маркетингу та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНА СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Chyrva O.H.,
cand. sc.(econ.), assoc. prof., head of the department
of marketing and business management chair
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

INNOVATION-ORIENTED STRATEGY OF IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF REGIONAL SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEMS

Постановка проблеми. Складність умов розвитку економіки зумовлюється конкурентною боротьбою як в межах країни, так і глобальним рівнем конкуренції на всіх рівнях, результатом чого є те, що інноваційний розвиток набуває значення вирішального чинника забезпечення конкурентоздатності як регіональних соціально-економічних систем країни, так і держави в цілому. Зростання рівня конкурентної боротьби висуває нові вимоги стосовно переходу на інноваційну основу розвитку економіки, що є основним напрямом забезпечення конкурентоздатності.

Всі регіональні соціально-економічні системи країни повинні прагнути до формування інноваційної моделі розвитку, яка надавала можливості щодо безперервного зростання рівня науково-технічних знань і їх застосування для забезпечення зростання обсягів валового регіонального продукту, і завдяки цьому – підвищення рівня конкурентоспроможності регіональних економічних систем країни. Адже в ринковому середовищі регіон може зберегти свої конкурентні позиції на основі запровадження та реалізації інноваційних проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегії підвищення конкурентоспроможності регіональних соціально-економічних систем країни з інноваційною орієнтацією стали об'єктом дослідження науковців багатьох країн, серед яких: Г. Азоєв, Л. Антонюк, В. Базилевич, В. Геєць, Б. Данилишин, В. Мунтіян, О. Наумов, С. Пирожков, Л. Семів, В. Сенчагов, О. Шнипко, Ф. Фатхутдінов, А. Юданов та ін.

Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення інноваційно-орієнтованої стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У складних для України умовах з розвитку економіки дуже важливим є структурна перебудова та забезпечення подальшого науково-технічного розвитку, що забезпечить можливість переходу від економіки з переважним розвитком низько технологічних виробництв до розробки і застосування технологій більш вищого рівня [1, с. 12]. Технологічна відсталість, низький рівень технічного забезпечення виробничої промислової бази, низький рівень фінансової підтримки наукових робіт і НДДКР з боку держави, дефіцит фінансових ресурсів унеможливають розвиток економіки держави на власній науково-технічній основі.

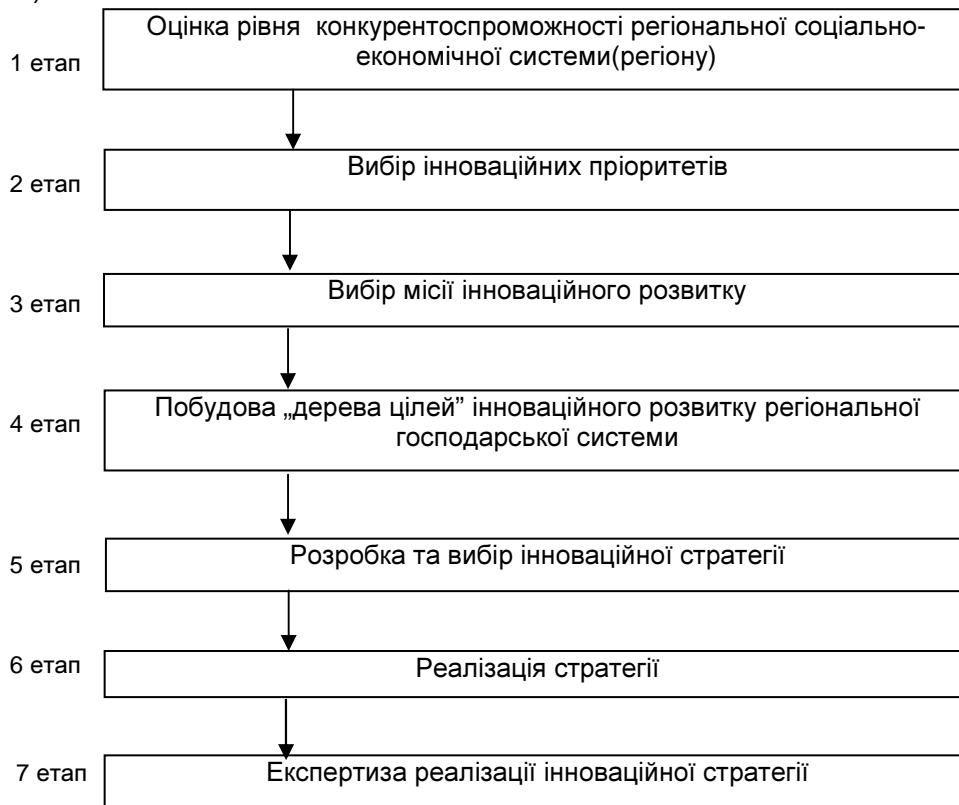
Національні інтереси України потребують реалізації геополітичної місії нашої держави –

долучення до групи світових держав, яким притаманний стрімкий рівень динаміки розвитку національних економік. Засобом економічної політики досягнення даної стратегічної мети має бути реалізація дієвої інноваційної моделі розвитку економіки [1, с. 59].

Питання інноваційної спрямованості розвитку регіональних соціально-економічних систем держави пов'язується, в першу чергу, з розробкою інноваційної стратегії регіональної соціально-економічної системи, з формуванням збалансованого набору політик, створенням розгалуженого інноваційного інфраструктурного забезпечення, що надасть можливість забезпечити належний рівень конкурентоспроможності.

Проблемність управління інноваційним розвитком регіональної соціально-економічної системи є недостатньо опрацьованою як у теоретичному, так і практичному аспекті. При формуванні та розвитку на території регіональної соціально-економічної системи галузевих наукових організацій не завжди враховано ресурсні можливості регіональної соціально-економічної системи, що додатково ускладнює її збалансований розвиток та ефективне функціонування. Отже, відсутність виваженої інноваційної стратегії розвитку держави та її регіональних соціально-економічних систем призводить до негативних наслідків, пов'язаних із забезпеченням їх конкурентоспроможності, що в свою чергу потребує розробки стратегії [2].

Так як процес формування інноваційної стратегії регіональної соціально-економічної системи має складність і різноаспектність, то доцільно представити його у вигляді наступної схеми (рис. 1).

Рис. 1. Етапи вибору інноваційної стратегії регіональної соціально-економічної системи

Джерело: узагальнено автором

Як бачимо, процес ухвалення рішення щодо вибору стратегії інноваційного розвитку регіональної соціально-економічної системи має в своєму складі декілька взаємопов'язаних етапів.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності представляють собою науково, економічно і соціально обґрунтовані та визначені законодавчо напрямки інноваційної діяльності, що мають спрямовану підтримку забезпечення суспільних потреб у конкурентоспроможній, високотехнологічній, екологічно чистій продукції, послугах високої якості і збільшення рівня

експортного потенціалу [3; 4; 5].

У сучасній нормативно-законодавчій базі визначено основні пріоритетні напрями інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем держави. Так зокрема ст.7 Закону України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” Верховна Рада України проголошено, що особливий пріоритет України становить гармонійний розвиток людського потенціалу, економіки та природного середовища [6].

Проте пріоритети, що визначені Законом України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, не надають можливості повною мірою відобразити всі процеси і явища, що мають місце в економіці регіональних соціально-економічних систем держави і зокрема мають відношення до їх конкурентоздатності. Вони мають бути визначені так, щоб визначити „точки росту” стосовно забезпечення конкурентоздатності як окремих регіональних соціально-економічних систем, так і країни в цілому. Поряд із цим, залежно від рівнів інноваційного потенціалу для кожної регіональної соціально-економічної системи держави повинна бути сформована така система пріоритетів, яка надає можливості повною мірою надати характеристику особливостям їх функціонування.

Варто зазначити, що пріоритети розвитку регіональної господарської системи на інноваційній основі мають бути узгоджені та взаємопов'язані із пріоритетами загальнодержавного розвитку на основі інновацій. На нашу думку, основним пріоритетом розвитку регіональних соціально-економічних систем держави на основі інновацій є розвиток їх інтелектуального ресурсу, так як саме людина з її знаннями, інтелектуальними здібностями, навичками, розумовим досвідом, постійним самовдосконаленням спроможна запроваджувати інноваційні технології та проекти.

Як зазначає Геєць В.М., значення знання в розвитку економіки зростає, випереджаючи при цьому важливість виробничих засобів та природних ресурсів [7, с. 188]. У сучасній економіці, за оцінкою Світового банку, фізичний капітал формує 16% загального обсягу багатства кожної держави, природний – 20%, а людський – 64%. В таких державах, як Німеччина і Японія питома вага людського капіталу складає до 80% національного багатства [7, с. 188]. Отже, це дозволяє зробити висновок про те, що безпосередньо інтелектуальний ресурс, який проявляється у вигляді знань, зумовлює збільшення обсягів валового регіонального продукту і валового внутрішнього продукту в цілому, і є визначним чинником досягнення конкурентоспроможності регіональними економічними системами держави в сучасних умовах.

Отже, на нашу думку, фактична нормативно-правова база, якою визначаються пріоритетні напрями інноваційної діяльності, вимагає вдосконалення щодо їх конкретизації. При цьому пріоритетність напрямків інноваційної діяльності регіональних соціально-економічних систем держави варто розподілити на три рівні відповідно до тривалості (періодом) інноваційної діяльності, де кожен із них буде створений в межах стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку.

Ми вважаємо, що пріоритети розвитку регіональної господарської системи на інноваційній основі мають складатися з таких рівнів.

1 рівень – стратегічний – пріоритети, спрямовуються на довгострокову перспективу (понад 5-30 років), які обумовлюють визначення напрямів розвитку науки і техніки, що є найбільш важливими для забезпечення конкурентоздатності регіональних економічних систем держави, на яких слід зосередити обмежені державні ресурси, усуваючи можливість їх розпорошення. До них слід віднести формування регіональної інноваційної системи, здатної поєднати систему генерації нових знань (науку), їх впровадження господарськими суб'єктами через систему освіти та підвищення кваліфікації.

2 рівень – тактичний – пріоритети спрямовуються на середньострокову перспективу (1-5 років), що мають на меті формування портфелю інноваційних проектів на рівні регіону, реалізація яких би забезпечила оптимізацію фінансових потоків регіональної соціально-економічної системи та спрогнозувати її фінансовий потенціал.

3 рівень – оперативний – пріоритети орієнтовані на короткострокову перспективу (до 1 року). Ці пріоритети можна визначити в межах кожного виду економічної діяльності. Перехід регіональних соціально-економічних систем держави на інноваційну основу розвитку означає досягнення конкурентоспроможності всіх їх видів економічної діяльності науково-технічних

розробок та прискорення темпів їх використання. Пріоритетною підтримкою мають користуватися ті види економічної діяльності, які володіють власною базою для здійснення науково-дослідних, науково-технічних і експериментальних робіт та відповідний науковий (трудоий) потенціал. При цьому пріоритетами мають бути розвиток обробних наукоємних промислових галузей, зокрема зменшення обсягів виробництва сировини з метою збільшення обсягів виробництва готової наукоємної продукції.

На третьому етапі визначається місія розвитку регіональної господарської системи на основі інновацій.

Місія розвитку регіональної господарської системи на інноваційній основі полягає у формуванні належного інноваційного середовища, яке б сприяло генеруванню знань у перспективних напрямках підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) для набуття конкурентних переваг.

На четвертому етапі відбувається побудова „дерева цілей” розвитку регіональної господарської системи на інноваційній основі, тобто система підцілей, яка характеризує економічні потреби регіональної соціально-економічної системи та механізм їх задоволення з точки зору внутрішнього і зовнішнього середовища.

„Дерево цілей” – це наочне графічне відображення підпорядкованості і взаємозв'язку цілей, яке демонструє розподіл загальної мети на підцілі, завдання й окремі дії. Основною ціллю є підвищення рівня конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави. В залежності від рівня інноваційного потенціалу регіональної соціально-економічної системи відбувається формування системи підцілей, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності. При цьому цілі можна розподілити на три рівні: оперативні, тактичні та стратегічні.

На п'ятому етапі здійснюється вибір інноваційної стратегії. Не маючи можливості реалізувати повною мірою інноваційний потенціал, регіон, втрачає конкурентна позиція, що зумовлює зниження рівня його конкурентоздатності. Для оцінки конкурентної позиції регіональних соціально-економічних систем в залежності від рівня використання ними інноваційного потенціалу сформуємо чотирьохвекторну модель розвитку їх конкурентного положення. В основі даної моделі лежить такий критерій, як рівень використання інноваційного потенціалу регіональних соціально-економічних систем (рис. 2).

В процесі конкурентної боротьби регіонами може бути завойований один з чотирьох типів конкурентної позиції:

- високий рівень конкурентної позиції, де має місце висока конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону) через повну реалізацію інноваційного потенціалу;

- середня конкурентна позиція, де має місце середній рівень конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) через часткову реалізацію інноваційного потенціалу.

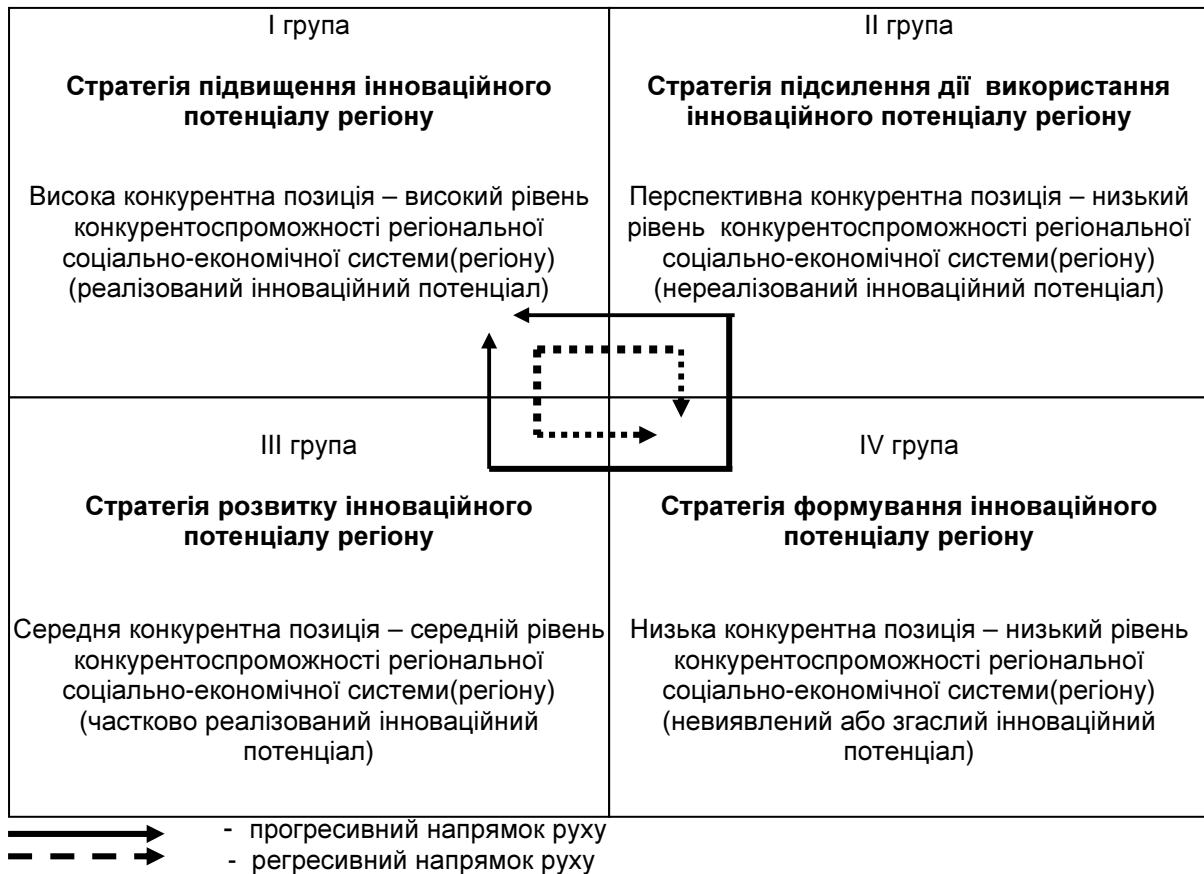
- перспективна конкурентна позиція, для якої характерним є низький рівень конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) за рахунок нереалізованого інноваційного потенціалу;

- низька конкурентна позиція, де має місце низький рівень конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) через не сформованість інноваційного потенціалу. Ця позиція є найбільш проблематичною, так як вимагає додаткових зусиль стосовно пошуку інноваційних можливостей, трансформації свідомості та поглядів на процес інноваційної діяльності, як напрямку забезпечення конкурентоздатності.

Варто відмітити, що конкурентна позиція може мати два спрямування розвитку. Перший напрямок – прогресивний, де від низької конкурентної позиції через перспективну або середню конкурентну позицію регіон займає високий конкурентний статус.

Другий напрямок – регресивний, де від високої конкурентної позиції регіон переходить на низький конкурентний статус, що призводить до втрати своїх конкурентних переваг та зниження конкурентоспроможності в цілому.

Дана модель стане передумовою на шляху вибору інноваційної стратегії розвитку регіональних соціально-економічних систем держави.

Рис. 2. Модель вибору інноваційної стратегії регіональної соціально-економічної системи

Джерело: узагальнено автором

Різний рівень диференціації у рівнях розвитку регіональних соціально-економічних систем держави потребує індивідуалізації підходів до вибору інноваційної стратегії регіональних соціально-економічних систем держави залежно від рівнів розвитку їх інноваційного потенціалу.

Важливе значення в цьому випадку має рівень кореляції між інноваційним потенціалом і рівнем конкурентоздатності. Якщо має місце високий рівень кореляції між даними показниками, то регіон не буде конкурентоздатним при умові неефективної реалізації інноваційного потенціалу, якщо навпаки – конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону) буде досягнута за рахунок інших складових: трудового, фінансового та інших видів потенціалів.

З цією метою пропонується для регіональних соціально-економічних систем держави обрати наступні види стратегій:

- I група регіональних соціально-економічних систем - стратегію підвищення інноваційного потенціалу регіональної соціально-економічної системи;
- II група регіональних соціально-економічних систем - стратегію підсилення дії використання інноваційного потенціалу регіональної соціально-економічної системи;
- III група регіональних соціально-економічних систем – стратегію розвитку інноваційного потенціалу регіональної соціально-економічної системи;
- IV група регіональних соціально-економічних систем – стратегію формування інноваційного потенціалу регіональної соціально-економічної системи.

Важливого значення у реалізації наведених стратегій інноваційного розвитку набуває розвиток регіональних центрів інновацій. Ними забезпечується формування організаційної основи процесів інноваційної діяльності, і вони відіграють важливе значення в переміщенні

високих технологій зі сфери фундаментальних розробок до сфери виробництва та сприяють комерціалізації науки і підвищенню конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону).

На шостому етапі здійснюється реалізація інноваційної стратегії. Реалізація інноваційної стратегії має на меті інфраструктурне забезпечення його інноваційного розвитку. Інфраструктура реалізації інноваційної стратегії передбачає створення та функціонування комплексу державних і приватних формувань, що сприяють розвитку та підтримці всіх стадій інноваційного процесу.

При цьому кожній зі структур притаманно чітко визначити перелік завдань та функцій щодо управління інноваціями, порядок взаємодії між собою, методів та форм адміністративного й економічного впливу по вертикалі та координації зв'язків горизонтального рівня.

Всі об'єкти інноваційного інфраструктурного забезпечення мають узгоджено працювати, не перешкоджаючи всьому циклу інноваційного процесу: від здійснення наукових досліджень та розробок до створення, освоєння виробництва та виведення нової наукоємної продукції.

Ефективне функціонування інфраструктурного забезпечення розвитку регіональної господарської системи на інноваційній основі є можливим за умов належного інформаційно-фінансового забезпечення, яке має досить низький рівень і є недостатнім для сприяння інноваційному розвитку економіки країни. Сучасна наукова і науково-технічна діяльність хоч забезпечена в певній мірі мережею відповідних структур, проте цій мережі не вистачає новітніх засобів передачі інформації, пов'язаних з процесом комп'ютеризації наукових організацій, широкого доступу до мережі Інтернет, до автоматизованих зарубіжних фондів науково-технічної, наукової та патентної інформації. Через це, необхідним є прискорення темпів реалізації програми розвитку корпоративної інформаційної мережі науки та освіти, що має функціонувати на базі регіональних наукових центрів Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України [8, с. 134].

На сьомому етапі здійснюється експертиза реалізації інноваційної стратегії. Реалізація інноваційної стратегії є головним чинником інноваційного шляху розвитку економіки регіональних соціально-економічних систем держави. Суттєва державна підтримка цієї діяльності вимагає відбору проектів, які є претендентами на реєстрацію як інноваційні. Невід'ємним складовим елементом такого відбору є експертиза реалізації інноваційної стратегії, продуктом якої виступає інноваційний проект.

Державна експертиза здійснюється відповідно до Законів України „Про інноваційну діяльність”, „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, „Про наукову та науково-технічну експертизу”, „Про екологічну експертизу”, а також Положення „Про організацію та проведення державної комплексної експертизи і кваліфікування інноваційних проектів, інноваційних продуктів та інноваційної продукції” [9; 10; 11; 12].

Експертиза реалізації інноваційної стратегії відповідно до вищезазначених нормативно-правових актів забезпечить можливість здійснення оцінки важливості інноваційного проекту при формуванні, забезпеченні та підвищенні конкурентоздатності регіональної соціально-економічної системи (регіону). Вона має на меті одержання конкретних результатів, що надають можливість підвищити рівень конкурентоспроможності регіональних економічних систем та держави в цілому. В іншому випадку такий інноваційний проект вважається недоцільним для подальшого його використання і поширення, що вимагає подальшого вибору цілей і місії, пошуку інноваційних пріоритетів тощо.

Також відбувається оцінка рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону), яка надає можливість здійснити оцінку рівня ефективності обраної інноваційної стратегії, визначити недоліки у її запровадженні та надасть можливість їх усунення в перспективі.

Висновки та подальші дослідження. Отже, сьогодні лише на основі диференційованого підходу до формування інфраструктурного забезпечення розвитку регіональної господарської системи на інноваційній основі в залежності від рівня її інноваційного потенціалу можна досягти підвищення рівня конкурентоспроможності

регіональної соціально-економічної системи (регіону).

Встановлено, що для регіональних соціально-економічних систем, яким притаманний низький рівень інноваційного потенціалу, доцільним є формування інфраструктурного забезпечення, яке має бути спрямоване на формування інноваційного потенціалу регіональної соціально-економічної системи. Для регіональних соціально-економічних систем, яким притаманний середній рівень інноваційного потенціалу – інфраструктурне забезпечення, котре спрямоване на розвиток інноваційного потенціалу. Регіони із високим рівнем інноваційного потенціалу вимагають формування інфраструктурного забезпечення, спрямованого на підвищення інноваційного потенціалу регіональної соціально-економічної системи.

Література

1. Федуллова Л.І. Технологічний розвиток економіки України / Л.І. Федуллова. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2006. – 627 с.
2. Герасимчук З.В. Обґрунтування вибору стратегії формування та нарощення виробничого потенціалу регіонів України / З.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська // Регіональна економіка. – 2003. – № 4. – С. 82-90.
3. Закон України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” // Верховна Рада України. – К. : ВВРУ, 2003. – № 13.
4. Якубовський М. Інфраструктура – фактор прискорення розвитку промисловості / М. Якубовський, В. Щукін // Економіка України. – 2007. – №2 (543). – С. 27-38.
5. Інноваційний розвиток промисловості України / [О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.]; під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. – К. : КНТ, 2006. – 648 с.
6. Закон України „Про пріоритетні напрями розвитку науки та техніки” // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48.
7. Україна у вимірі економіки знань / [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця]. – К. : Основа, 2006. – 592 с.
8. Шнипко О.С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації / Шнипко О.С. – К. : Наукова думка, 2003. – 334 с.
9. Закон України „Про наукову і науково-технічну експертизу” // Верховна Рада України. – К. : ВВРУ, 1995. – № 9.
10. Закон України „Про екологічну експертизу” // Верховна Рада України. – К. : ВВРУ, 1995. – №8.
11. Положення „Про організацію та проведення державної комплексної експертизи і кваліфікування інноваційних проектів, інноваційних продуктів та інноваційної продукції” [Електронний ресурс]. – Режим доступу://www.rada.gov.ua.
12. Закон України „Про інноваційну діяльність” // Верховна Рада України. – К. : ВВРУ, 2002. – № 36.

References

1. Fedulova, L.I. (2006), *Tekhnologichnyi rozvytok ekonomiky Ukrainy* [The technological development of the economy Ukraine], In-t ekonomiky ta prohnozuvannya, Kyiv, Ukraine, 627 p.
2. Herasymchuk, Z.V. and Kovalska, L.L. (2003), “Justification of the choice of strategy of formation and productive capacity of the regions of Ukraine”, *Rehionalna ekonomika*, no. 4, pp. 82-90.
3. The law of Ukraine „On priority directions of innovative activity in Ukraine” (2003), *Verkhovna Rada Ukrainy*, no. 13.
4. Yakubovskiy, M. and Shchukin, V. (2007), “Infrastructure - the acceleration factor of development of the industry”, *Ekonomika Ukrayiny*, no. 2 (543), pp. 27-38.
5. Volkov, O.I., Denysenko, M.P., Hrechan, A.P. etc. (2006), *Innovatsiyni rozvytok promyslovosti Ukrainy* [The Innovative development of industry of Ukraine], KNT, Kyiv, Ukraine, 648 p.
6. The law of Ukraine „About priority directions of development of science and the Technicals” (2001), *Verkhovna Rada Ukrainy*, no. 48.
7. Heiets, V.M. (2006), *Ukraina u vymiri ekonomiky znan* [Ukraine in the knowledge-based economy], Osнова, Kyiv, Ukraine, 592 p.
8. Shnytko, O.S. (2003), *Natsionalna konkurentospromozhnist: sutnist, problemy*,

mekhanizmy realizatsii [National competitiveness: the essence, the problems, mechanisms of implementing], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine, 334 p.

9. The law of Ukraine „On scientific and scientific-technical examination” (1995), *Verkhovna Rada Ukrainy*, no. 9.

10. The law of Ukraine „On ecological expertise” (1995), *Verkhovna Rada Ukrainy*, no. 8.

11. Regulations On the organization and carrying out of the state complex expertise and qualifications of innovative projects, innovative products and innovative products”, available at: <http://rada.gov.ua>.

12. The law of Ukraine „On innovation activity” (2002), *Verkhovna Rada Ukrainy*, no. 36.